

Doop van de Heer

overweging 11 januari 2015, Dominicuskerk Utrecht

gelezen: Jesaja 42, 1-4.5-7;
Psalm 29; Handelingen 10,37-38;
Marcus 1,4-12.

1.

Het was alsof heel Europa uitliep, afgelopen week, nadat woensdag in Parijs twaalf mensen in koelen bloede waren afgeslacht: elf in het redactiekantoor van het Franse tijdschrift *Charlie Hebdo* en één politieman buiten op straat, in het volle zicht van de camera. Het was alsof heel Europa daar stond, alsof er maar één plein was in één stad dat gevuld was met tallozen met in hun hand een papier met 'Je suis Charlie', 'ik ben Charlie', 'Ich bin', 'I am Charlie'. En ik kan het niet uitspreken, maar ook in het Turks en in het Arabisch stond het er. Allemaal mensen die uitliepen om de waarden te verdedigen waarvan ze geloofden dat ze geschonden waren. De vrijheid van meningsuiting, zeiden ze, en velen van hen hieven een potlood in de lucht. Maar waarschijnlijk was het toch vooral de vrijheid om niet steeds aan gevaar te hoeven denken, om je niet af te hoeven vragen of je wel terug zult keren als je de deur uitgaat. In die twaalfvoudige moord was iets gedood, zo vonden zij, dat essentieel voor hen was.

Iets dergelijks zal voor 'heel Judea en alle inwoners van Jeruzalem' ook gegolden hebben toen ze uitliepen naar Johannes die doopte in de woestijn. Bekering preekte Johannes, terugkeer naar de dragende waarden van Israël, naar de verkondiging van de Schriften, naar de God die zijn volk verenigt en het leven richting geeft. Vergeving van zonden preekte hij, de mogelijkheid te breken met het leven zoals het geworden was, zoals het ontspoord was. De koning was een zetbaas van de Romeinse bezetting geworden, de tempel was een plaats geworden die door priesters werd ingezet om hun macht te behouden – politiek en economisch – en daarom niet meer een huis van aanbidding was voor de God van recht en vrede; Jezus noemt het verderop in het Marcusevangelie 'een rovershol' (Mc. 11,17). Johannes vertegenwoordigde een breuk met een godsdienstigheid en een politiek die waren verworpen tot het aanbidden van de afgoden van macht en geld.

De beschrijving van Johannes als gekleed in kameelhaar en met een leren gordel om zijn middel, verwijst naar de profeet Elia die ooit boden van de koning van Israël tegenhield toen zij in opdracht van hun heer steun zochten bij vreemde goden (2 Kon. 1,8). Elia is de profeet die het oordeel aanzegt, die geacht werd terug te komen als de tijd aan zou breken waarin God koning zal zijn. 'Zie', zegt de profeet Maleachi in naam van God, 'ik ga u de profeet Elia zenden voordat de dag van de Machtige komt [...]. En hij zal het hart van de vaders naar de zonen keren en het hart van de zonen naar hun vaders, zodat ik niet hoeft te komen om het land aan de vernietiging te wijden' (Mal. 3,23-24). Elia is de profeet die de juiste verhoudingen herstelt. God belooft bij Maleachi recht te doen, 'op te treden tegen de tovenaars, de echtbrekers, de leugenaars, degenen die de dagloner zijn verdiende loon onthouden, die de weduwe en wees verdrukken, die de vreemdeling opzij dringen, tegen al degenen die [God] niet vrezen' (Mal. 3,5). Elia keert daaraan vooraf terug om bekering mogelijk te maken, om het mogelijk te maken te breken met de horigheid aan onrecht en leugen, te bevrijden uit de macht van afgoden en demonen. Johannes de Doper was volgens de evangelist Marcus deze Elia (vgl. Mc. 9,12). De rechtzetter, de hersteller.

2.

'In die dagen kwam Jezus uit Nazaret in Galilea', zegt het evangelie. 'en Hij liet zich in de Jordaan door Johannes dopen'. We weten op dat moment in het Marcusevangelie nog helemaal niets van deze Jezus en we komen hem pas nu tegen. Aanvankelijk is Jezus in de tekst

iedereen, vertegenwoordigt Hij al degenen die naar Johannes uitlopen, die verlangen naar iets nieuws, die hopen op nieuwe verhoudingen, die moeite willen doen om van de oude verhoudingen los te komen al weten ze niet precies hoe. Misschien moet je zelfs wel zeggen dat Hij een van degenen is die hopen op die ander die Johannes aankondigt, krachtiger dan hij, oneindig ver boven hem verheven – maar dan blijkt Hij dat ineens zelf te zijn! Het is opvallend dat het evangelie van vandaag niet allereerst beschrijft wat er met Jezus *gebeurt*, maar wat Jezus *ziet*: Hij *zag* de hemel opengaan en de Heilige Geest als de duif op hem neerdalen. Alsof het op dat moment tot hem doordringt: *jij* bent degene op wie jij net als iedereen hoopt, *jij* bent de ruimte van de gerechtigheid waarnaar je met tallozen verlangt, *jij* bent het heiligdom van de God naar wiens nabijheid alom wordt uitgezien en wiens aanwezigheid tegelijkertijd gevreesd wordt.

Terwijl Hij het misschien van elders verwachtte, daalt Gods aanwezigheid op Jezus neer, zoals zij op de berg Sinaï neerdaalde toen Mozes van Godswege de wet ontving. Met psalm 2 (vers 7): '*Jij* bent mijn zoon'. Afgelopen is het met het volgen van het spoor van een illustere voorganger of de identificatie met een abstract principe, met het opgaan in een groep of volk, het volgen van regels of wetten als zekere weg naar recht, veiligheid of geluk. Niet meer: ik ben Charlie. Niet meer: zo voelen wij Europeanen of zo ervaren wij moslims het nu eenmaal. Niet meer: dit is onze cultuur, op basis hiervan maken wij uit of iemand bij ons hoort. *Jij* bent de ruimte waar God zijn woonplaats moet vinden, in wat *jij* doet en in wat er met *jou* gebeurt, is God betrokken bij de geschiedenis van mensen. Niet ooit en ergens, maar onder jouw voeten opent zich door de wateren van de chaos de weg naar het land van recht en vrede, boven jouw hoofd opent de hemel zich en dat relateert alles, maar maakt tegelijkertijd alles van het grootste belang. Wat *jij* laat gebeuren, dat gebeurt in God.

3.

In de lezing uit de profeet Jesaja is sprake van een vergelijkbare perspectiefwisseling. Een mens naar God hart wordt er aangekondigd, iemand die wat geknakt is niet breekt, wat kwijnt niet dooft. Je zou ervan opspringen: het komt dus toch nog goed met onze wereld, het zwakke zal niet altijd worden gebroken, het recht worden gevestigd! Maar dan gaat de tekst ineens verder met: ik bestem *jou* tot het teken van mijn verbond met het volk, ik maak *jou* tot het licht van de naties. 'Ik geef mijn roem niet aan godenbeelden', gaat de tekst verder nadat wij ophielden met lezen, 'ik deel mijn roem met geen ander' (Js. 42,8). Niemand is God dan God, maar wij zijn geroepen zijn beeld te zijn. Wij moeten staan waar God staat, ik moet gaan waar God gaat.

En waar God gaat, dat leren we van Jezus als Hij door de Geest van God voortgestuwd wordt. We lezen het: als de Geest van God op hem is neergedaald en Jezus gehoord heeft dat Hij het kind naar Gods hart is, de Zoon die de vreugde is van zijn Vader, drijft de Geest hem recht de woestijn in. Met lege handen staat Hij, zonder gemeenschap om zich door te laten leiden en zonder gelijkgezinden om zich aan op te trekken. Hij weet alleen, zoals wij dat diep van binnen weten, dat wil het leven zijn zoals het bedoeld is, het nodig is dat blinde ogen worden ontsloten, gevangenen worden bevrijd, diegenen worden verlost die bevangen zijn door het duister.

4.

Jezus heeft het voorgedaan. Hij is blijven kijken en waar hij gevangenschap zag, maakte Hij vrij doordat Hij zag. Wat mensen tot speelbal maakte dat temde Hij door dat Hij erin deelde, wat mensen tot bezetenen maakte dat dreef hij uiteen door het in de ogen te zien. Wat mensen verwarde, maakte Hij tot orde en waar geen weg was, daar werd Hij de weg: de weg van God, dwars door de woestijn, dwars door het water. Jezus redt en bevrijdt, maar niet door afstand te houden van wat bedreigt, niet door de dubbelzinnigheid weg te duwen en de wereld in te delen in zwart of wit, in 'van ons' of 'onze vijand', in 'van God' of 'van de duivel'. Niet door wat bedreigend is tot niet-bestaand te verklaren, niet door wat ingewikkeld is in een eenvoudig schema te duwen, niet door de wereld in te delen in 'gedreven door de gewelddadige onderdrukkingsdrang van de

moslims' en 'vol van seculier vrijheidsverlangen', niet 'Allah akbar' tegenover 'je suis Charlie'. Jezus redt en bevrijdt door juist dat te zien wat niet gezien wordt, door zichtbaar te maken wat wordt genegeerd, door te zeggen wat wordt verzwegen, door te zijn wat niet kan bestaan.

Als mensen die in navolging van Jezus en in zijn Naam zijn gedoopt, zijn wij deel van Jezus. Dat wil zeggen dat wij in Gods naam op zijn plaats gezet zijn: temidden van het verwarde tumult, waar niemand wil zijn, maar waar we juist daarom met ons allen steeds weer terechtkomen. Gelovigen zijn waar iedereen is, maar ze zijn daar in de wetenschap dat deze plaats niet de plaats is van hun noodlot, maar hoe dan ook een plaats is die is opgenomen in Gods liefde. Die liefde maakt het mogelijk om de onzekerheid en de vertwijfeling uit te houden, de angst en de pijn te dragen, te weten dat ook in wat pikzwarte duisternis lijkt, licht op ons pad schijnt. Dat openbaart Jezus in zijn doop: wie van hem is, die is een heiligdom zoals Hij een heiligdom was, een ruimte voor Gods aanwezigheid, een plaats waar de hemel open gaat.

5.

Wie van Jezus is, die hoeft van niemand te zijn, die behoort aan niets toe, die hoeft zich niet te laten beperken tot de mogelijkheden die worden gepresenteerd, maar heeft de vrijheid de weg te gaan die zich aandient. Waar de Geest van Jezus neerdaalt, daar is een weg ten leven. Hoe dreigend het water ook kolkt en tekeergaat, hoe eindeloos en uitzichtloos de woestijn ook is, daar gaat de hemel open en maakt Gods liefde het mogelijk kwijnende vlaspitten te blijven aanblazen, geknakt riet weer recht te buigen, het in elkaar gezakte weer op te richten. Kortom, waar de Geest van God neerdaalt, daar is het koninkrijk van God nabij, hoever het ook weg lijkt.

Dit is wat Jezus zal zeggen als Hij de woestijn weer uitkomt: 'de tijd is rijp, het koninkrijk van God is op handen' (Mc. 1,15). We hoeven het op zijn gezag alleen maar te geloven.

Erik Borgman